

પૂ. લાલચંદભાઈના પ્રવચનો
શ્રી સમયસાર, ગાથા ૬ પ્રવચન-LA200
અમદાવાદ, તા. ૨૪-૧૧-૧૯૮૯

આ શ્રી સમયસારજી પરમાગમ શાસ્ત્ર છે. એમાં પ્રથમ જીવ નામનો અધિકાર. ૬ નંબરની ગાથા ચાલે છે. એમાં બે પારા છે. પહેલા પારામાં બે વાત કરે છે. એક તો ત્રિકાળી સામાન્ય શુદ્ધાત્મા કેવો છે કે જેનો અનુભવ કરતાં સમ્યગ્દર્શન થાય? વિષય, વિષય, ધ્યેય, ધ્યાનનું ધ્યેય શું છે? તો એ પહેલા પારામાં એમ કહ્યું કે આ ભગવાન આત્મા અનાદિ-અનંત... પછી સ્પીડ પકડે. પછી તો દોડવું પડે. સ્પીડમાં આવ્યા હોય એને. દોડે તો પહોંચે. શું કહે છે? અલૌકિક ગાથા છે.

આ આત્મા શુદ્ધાત્મા છે એ ધ્યેયરૂપ છે. એનું જે ધ્યાન, એ ધ્યેય શું અને ધ્યાન શું? ધ્યાનની પ્રગટતા કેમ થાય? ધર્મધ્યાન-અનુભૂતિ કેમ થાય? બે પ્રશ્ન પૂછ્યા છે એનો જવાબ બે રૂપે આપે છે. જે આ આત્મા છે એ અનાદિ કાળથી પૂર્વે પર્યાયમાં અજ્ઞાન હતું. અજ્ઞાનના નિમિત્તે કર્મનો બંધ પણ હતો. આઠ પ્રકારના...કર્મનો બંધ પણ હતો, સંયોગરૂપે હતો. કર્મ અને ચેતન આત્મા એકમેક નહોતા થયા. જેમ શરીરનો સંયોગ એમ આઠ કર્મનો સંયોગ (છે). સત્તામાં કર્મ છે અને એનો કાળ પાકે ત્યારે તે ઉદયમાં પણ આવે છે. ખરવા માટે ઉદયમાં આવે છે, રહેવા માટે ઉદયમાં આવતા નથી. કેમકે રહી શકતા જ નથી. એને રહેવું હોય કર્મને તોપણ રહી શકે નહિ. એનો સ્વભાવ જ છે કે ઉદયમાં આવીને ખરી જાય.

જ્યારે કર્મ ઉદયમાં આવે છે ત્યારે જે કોઈ આત્મા પોતાના સ્વભાવની સન્મુખ નથી અને વિમુખ પરિણતિ થાય છે એ જીવ કર્મના ઉદયમાં જોડાય છે, લક્ષ કરે છે. ત્યારે એની દશામાં શુભાશુભ ભાવ થાય છે. અનાદિની કાંઈ શુદ્ધ પર્યાય છે એમ નહિ, એની પર્યાયમાં શુભાશુભ ભાવ થાય છે, આસ્રવ થાય છે. એ કર્મના ઉદયમાં જોડાતાં રાગાદિ થાય છે અને એ રાગાદિ થતાં નવા કર્મનો બંધ પણ થાય છે. આવો નિમિત્ત અને નૈમિત્તિકના ચકરાવાની વચ્ચે જૂના કર્મનો ઉદય નિમિત્ત, પર્યાય નૈમિત્તિક - રાગ, રાગ નિમિત્ત અને નવા કર્મ નૈમિત્તિક. આમ આખા ચકરાવામાં પણ ભગવાન જે આત્મા અંદર બિરાજમાન છે એ એવો ને એવો શુદ્ધ રહ્યો છે. એ કર્મબંધનું કાર્ય પણ નથી, જૂના કર્મ ઉદયમાં આવે એનું કાર્ય નથી જીવતત્ત્વ, એનું કાર્ય તો રાગ છે અને નવા કર્મ બંધાય એમાં ભગવાન આત્મા નિમિત્ત નથી. જૂનાનું કાર્ય નહિ અને નવાનું કારણ નહિ. એ તો અકારણ ને અકાર્ય શક્તિ છે. આહાહા! આવો ભગવાન આત્મા ચકરાવામાં રહેલો હોવા છતાં પોતાના સ્વભાવમાં રહેલો છે. એ રાગમાં, કર્મમાં કે દેહમાં જતો નથી.

એવો જે આત્મા એ પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત દશાથી રહિત છે. અત્યારે કેટલાક વિદ્વાનોને બેસતું નથી કે ઉત્પાદ-વ્યયથી આત્મા રહિત છે તે બેસતું નથી. ઉત્પાદ-વ્યયથી સહિત હોવા છતાં જે રહિત છે તે ઉપાદેય છે. ઉત્પાદ-વ્યયથી સહિત વ્યવહારનયે જોવામાં આવે તો છે પણ સ્વભાવની દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે તો એ પ્રમત્ત-અપ્રમત્તથી રહિત ચિદાનંદ આત્મા અનંત ગુણથી સહિત છે. અનંત

ગુણથી સહિત અને અનંત પર્યાયથી રહિત. પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત બે શબ્દમાં બધું લઈ લીધું. પર્યાયમાત્રથી ભિન્ન. ત્યાં સુધી આપણે આવ્યા.

તેથી પ્રમત્ત પણ નથી અને અપ્રમત્ત પણ નથી; તેથી એટલે શું કામ? કારણ શું આપ્યું? એને કારણ ઉપર આપ્યું કે શુભાશુભ ભાવ થાય છે પણ એના સ્વભાવે પોતે થતો નથી. પોતે રાગરૂપે થતો નથી. રાગ થવા છતાં પણ જીવતત્ત્વ રાગરૂપે થતો નથી. નથી થતું માટે પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત નથી. ન્યાય આપ્યો કારણ આપ્યું. જો રાગરૂપે થાય તો વીતરાગરૂપે થાય. પણ રાગરૂપે થતો નથી. માટે આત્મા તો અનાદિઅનંત પ્રમત્ત અને અપ્રમત્તથી રહિત એવો જે ધ્યેય તત્ત્વ, ધ્યાનનો વિષય, ઉપાદેય તત્ત્વ, દૃષ્ટિનો વિષય એ પ્રમત્ત પણ નથી અને અપ્રમત્ત પણ નથી. તે જ, બીજો નહિ.

આવો જે આત્મા, બધાની પાસે છે અત્યારે. અત્યારે આવો આત્મા વર્તમાન વિદ્યમાન બધાની પાસે છે. નિગોદમાં પણ આવો આત્મા છે. ભવિની પાસે પણ આવો આત્મા છે, અભવિ હોય તોપણ એનો આત્મા તો આવો જ છે. ‘સર્વે શુદ્ધાઓ શુદ્ધનયા’ શુદ્ધનયથી જોવામાં આવે તો બધા આત્મા શુદ્ધ છે. આમ નેમિચંદ્ર સિક્કાંતચક્રવર્તી ગોમ્મટસારમાં, ગોમ્મટસારમાં પણ ફરમાવે છે. દ્રવ્યસંગ્રહમાં ફરમાવે છે. નેમિચંદ્ર સિક્કાંતચક્રવર્તી. એવો આત્મા ત્રણે કાળ શુદ્ધ છે. અશુદ્ધ થયો અને હવે અશુદ્ધતા ટળે અને પછી શુદ્ધ થાય એ બધું પર્યાયધર્મમાં છે. દ્રવ્યસ્વભાવ તો અનાદિઅનંત શુદ્ધ છે. સામાન્ય તત્ત્વમાં ફેર પડતો નથી. વિશેષમાં ફેરફાર ભલે થાય. પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી.

તે જ પર્યાયથી રહિત ધ્રુવ પરમાત્મા. તે જ, બીજો નહિ. અસ્તિ-નાસ્તિ અનેકાંત કર્યું. પર્યાયથી રહિત જ, એ જ આત્મા ધ્યાનનું ધ્યેય છે. પર્યાયથી સહિત ધ્યાનનું ધ્યેય નથી. કેમકે પર્યાયથી સહિત નથી. પર્યાયથી સહિત નથી, પ્રથમથી જ અનાદિથી જ નથી. અને અનંત ગુણથી સહિત અને પર્યાયથી રહિત એવું એનું સ્વરૂપ રહી ગયું છે અનાદિનું.

હવે શુદ્ધ આત્માની વાત તો કરી, હવે એનો અનુભવ કેમ થાય? બે પ્રશ્ન પૂછ્યા હતા ને? કે શુદ્ધાત્માનું સ્વરૂપ શું? અને કેવી રીતે જાણી શકાય? જાણવો તો જોઈએને, અનુભવ તો કરવો જોઈએને? તો અનુભવની વિધિ શું? પ્રમત્ત-અપ્રમત્તથી રહિત કહેતા એ આત્મા પરિણામનો કર્તા નથી, પરિણામનો અકર્તા છે. પરિણામથી રહિત છે. અસ્તિ-નાસ્તિ અનેકાંત. આત્મા સામાન્યપણે છે અને વિશેષપણે નથી. તેથી વિશેષનો એ કર્તા-ભોક્તા થતો નથી. એટલે અકર્તા સિદ્ધ કર્યું.

દ્રવ્યસ્વભાવ અને અકર્તા સિદ્ધ કર્યું. પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી માટે તે પરિણામનો કર્તા નથી. પરિણામનો કર્તા પરિણામ છે. આ પણ વિદ્વાનોને બેસતું નથી. અર..ર..ર..! આહાહા...! પર્યાયનો કર્તા પર્યાય છે, ત્રણ કાળમાં ફેરે એમ નથી એ વાત. આ રીતે જ અનુભવ થાય છે અનુભવીઓને. પર્યાયનો કર્તા હું નથી. જો પર્યાયનો કર્તા હોઉં તો કેવળજ્ઞાન કરી દે ને અત્યારે, સમ્યગ્દર્શન કરી દેને. આહાહા! અશક્ય છે. કર્તાપણું નથી, આત્મામાં જ્ઞાતાપણું છે. થાય એને જાણે, છે એને જાણે અને થાય એને પણ જાણે. જાણે, જાણે, જાણે, જાણે, જાણે, અનાદિઅનંત જાણે. એક સમય વચ્ચે આત્મા અકર્તાપણું છોડે અને પર્યાયનો કર્તા બની જાય એ અસંભવ છે. પર્યાયનો કર્તા નથી બનતો તો કર્મ ને શરીર ને હાથ હું હલાવું ને દુકાન મારાથી ચાલે. આહાહા! ઇ ક્યાં રહ્યું? એ તો મોટી ભ્રમણા છે. ડૉક્ટર દાંત તું પાડી શકતો નથી, હોં! ભલે તને શિખડાવે આમ પાડતા. ડૉક્ટર થયો નથી, નૈગમનયે ડૉક્ટર કહેવાય.

થવાનો છે ને, એને વર્તમાનમાં આરોપ આપીને ડૉક્ટર કહેવાય.

પ્રમત્ત-અપ્રમત્તની તારામાં નાસ્તિ છે માટે તું એનો કર્તા નથી. જે જેનામાં ન હોય એનું કરવું ત્રણ કાળમાં ન હોય. પહેલા કર્તાબુદ્ધિ છોડ કે હું અકર્તા છું. એવો દ્રવ્યસ્વભાવ આવ્યો. દ્રવ્યનો નિશ્ચય આવ્યો. માત્ર દ્રવ્યના નિશ્ચયથી અનુભવ થતો નથી. ત્યારે અનુભવ કેમ થાય છે? કે જે જ્ઞાન પરને જાણતું હતું એ બંધ કરે છે અને સ્વમાં જાય છે. જુઓ! આમાં લખેલું છે એનો જ અર્થ કરું છું હોં! ઉપરથી પહેલા કહ્યું, હવે અહીંથી.

તે જ સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્નપણે આહાહા! પરદ્રવ્યના ભાવોથી જુદો પરદ્રવ્યનું લક્ષ કરતો હતો ત્યાં સુધી અનુભવ નહોતો થતો. વસ્તુ તો જે હતી તે છે પણ એને દૃષ્ટિગોચર નહોતી થતી. આમ આમ જોતો હતોને, આમ આમ જોતો હતો. આહાહા! તે જ સમસ્ત બધા 'અન્યદ્રવ્યના ભાવો...' અન્યદ્રવ્યમાં જે ભાવો છે, જડ અને ચેતન, મુખ્યપણે દ્રવ્યકર્મ, દ્રવ્યકર્મ અન્યદ્રવ્ય છે. એ અન્યદ્રવ્યમાં તેના ભાવો છે. રાગ, દ્વેષ, સુખ-દુઃખ એ જડકર્મના ભાવો છે. રાગ થાય ત્યાં સુધી બે જગ્યાએ થાય. એક જીવ સંબંધે રાગ અને એક અજીવ સંબંધે રાગ. આ સમયસારમાં લખ્યું છે. આ પણ ગોમ્મટસારમાં છે.

થોડા વખત પહેલા જયપુર ગયો ત્યારે પાટનીજીને આ શ્લોક વંચાવ્યો. આહાહા! આ તો ગજબની વાત! રાગ થાય ત્યાં સુધી બે જગ્યાએ થાય. ન થાય ત્યારે એકેયમાં ન થાય. અહીંયા પણ ન થાય અને ત્યાં પણ ન થાય. તે અકર્મરૂપે પરિણમી જાય. જડકર્મ છે એ અકર્મરૂપે પરિણમી જાય. દર્શનમોહ નામનો કર્મનો ઉદય આવતો હતો, એ જ્યાં શુદ્ધાત્માની સન્મુખ થયો અને સમ્યગ્દર્શન થયું ત્યાં એ મિથ્યાત્વનો રાગ ટળી ગયો. નૈમિત્તિક ભાવ ગયો તો નિમિત્ત નામ ન રહ્યું, એ તો જ્ઞેય થઈ ગયું, અકર્મરૂપે થઈ ગયું. થાય ત્યાં સુધી બેય જગ્યાએ થાય. જીવસંબંધી રાગ અને અજીવસંબંધીનો રાગ. એ કહે છે કે અજીવમાં જ્યાં રાગ-દ્વેષ થતો હતો, એના રાગ-દ્વેષને જોતો હતો. એટલે અહીંયા રાગ-દ્વેષ થતો હતો. આમાં લખેલું છે એનો અર્થ ચાલે છે, હોં!

આ જ્યાં જોયું અને અહીંયા રાગ થયો અને પછી રાગથી વ્યાવૃત્ત થઈ ગયો, અભાવ થયો એમ નહિ. અહીંયા રાગની ઉત્પત્તિ ન થાય એવી એક કળા અને વિધિ આમાં બતાવે છે. હવે મંગાભાઈ સમજાય છે બરાબર? ભાઈએ કીધું, ગાડી શરૂઆતમાં સ્ટાર્ટ થાય છે કે નહી. શું કહીયું પ્રભુ? આહાહા! આ આપણા પિતા-ધર્મપિતાએ પત્રો લખ્યા છે આપણા ઉપર. ઇ પત્ર વાંચવાનો પણ તેને વખત નથી. આહાહા!

સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્ન એ કેવી રીતે એનાથી ભિન્ન કરવો? કે જે ત્યાં રાગ-દ્વેષ થાય છે એની સામે જોવાનું બંધ કરી દે. રાગની સામે જોઈશ તો એ રાગ મારો છે, રાગ છે એનો અને ભાસે છે પોતાનો. કેમ? ભાસવાનું પણ કારણ છે. ભાસવાનું પણ સબળ કારણ છે. કેમકે ત્યાં જે રાગ થાય છે એ જ્ઞાનની સ્વચ્છતામાં જણાય છે, એનો પ્રતિભાસ થાય છે. ઇ પ્રતિભાસને દેખીને, થાય છે બીજે, માને છે મારામાં (થાય છે). ત્યાંથી અજ્ઞાન શરૂ થાય છે. અને જો ચેતી જાય કે ઓહો! આ રાગાદિ તો પુદ્ગલના ભાવો છે, પુદ્ગલની સત્તામાં થાય છે. મારી સત્તામાં જ્ઞાન થાય છે. મારી સત્તામાં જ્ઞાન એવું થાય છે કે જેમાં આત્મા જણાય છે એવું જ્ઞાન થાય છે. મારી સત્તામાં જ્ઞાન એવું

નથી થતું કે એને જાણે છે. એને જાણે છે ત્યાં સુધી રાગને જાણે છે, ત્યાં સુધી 'હું રાગી' એમ ભ્રાંતિ થાય છે.

હવે, એનો અનુભવનો કાળ જ્યારે આવે છે. કર્તાબુદ્ધિ છૂટી, હવે જ્ઞાતાબુદ્ધિ છૂટે છે. નિમિત્તોનું જે લક્ષ કરે છે, તેને જ નૈમિત્તિક થાય. નિમિત્તનું લક્ષ છોડે છે એને નૈમિત્તિક ન થાય. એને માટે દષ્ટાંત એક આપું તો ખ્યાલ આવે. કેમકે અજીવસંબંધી રાગ અને જીવસંબંધી રાગ એ શબ્દો પણ કેટલાકને નવા લાગે.

એક સ્ફટિકમણિ પત્થર આવે છે, એકદમ સ્વચ્છ. જેની સામે લાલ ફૂલ હોય છે. કાળા ફૂલ, લાલ ફૂલ. તો લાલ ફૂલની ઝાંચ એમાં દેખાય. એમાં પ્રતિભાસ થાય છે. તો એ પ્રતિભાસને દેખીને કાચ સફેદ હોવા છતાં એને લાલ લાગે છે, રાતો. તો રાતો લાગે છે. તો એને લાગે છે તે રાતો થયો છે? કે રાતુ તો ફૂલ છે? ત્યાંની રતાશ ઉડીને અહીં આવે છે? જો ત્યાંથી રતાશ ઉડીને અહીં આવી જાય તો ફૂલ ધોળું થઈ જાય, ફિક્કુ થઈ જાય. પણ ત્યાંથી તો લાલ રંગ ઊડતો નથી અને અહીંયા આવતો નથી. પણ અપરિક્ષક છે, ઝવેરી નથી એટલે સફેદ સ્ફટિક હોવા છતાં એમાં ફૂલનો પ્રતિભાસ દેખીને, ઝળક દેખીને, ઝાંચ દેખીને આહાહા! એને એમ ભાસે છે કે આ લાલ છે પત્થર (સ્ફટિકમણિ લાલ થઈ ગયો એમ ભાસે છે). સ્ફટિકમણિ સફેદ જ છે. દ્રવ્યે સફેદ, ગુણે સફેદ અને પર્યાયે સફેદ. એમ કે પર્યાય લાલ થાય છે - એમ નથી. સામાન્યથી વિશેષ વિરુદ્ધ ન હોય. શું કહ્યું? સામાન્ય જે સ્ફટિક છે એનું દળ, દળ, દળ એ તો સફેદ છે અને પર્યાય એની ફૂલના નિમિત્તે લાલ થઈ. ખોટી વાત છે. ભ્રમણા છે ઈ. એ અપરિક્ષક છે, ઝવેરી નથી, કુંભાર છે. ઝવેરી તો એને લાલ ઝાંચ દેખાય છે ત્યારે એને સફેદ દેખાય છે.

દાખલો તો આપુ છું, અહીંયા આપ્યો છે એની ખબર નથી. સ્ફટિકમણિનો દાખલો. આપી દઈએ, ટાઈમ તો છે હજી. ખ્યાલ આવે કે શું પરિસ્થિતિ છે, ક્યાં ભૂલે છે. ભૂલનો ખ્યાલ આવે તો ભૂલ પ્રગટ નહિ થાય. ભૂલનો ખ્યાલ, ભૂલનું જ્ઞાનેય બસ છે. આત્માનું જ્ઞાન તો પછી. આ મારી ભૂલ થઈ તો ભૂલ ભાંગી જશે. ભૂલનું જ્ઞાન ભૂલને નહિ રહેવા દે. ભૂલનું જ્ઞાન ભૂલને નહિ રહેવા દે. દૂધપાક ખાધો ને ઝાડા થઈ ગયા. હા! દૂધપાક ખાવાથી ઝાડા થયા એવી ભૂલ એને ખ્યાલ આવી. પછી કોઈ દિ' દૂધપાકને અડશે નહિ. આ તો દાખલો, આ તો દૃષ્ટાંત કહું છું. પોતાની ભૂલ ખ્યાલમાં આવે તો ભૂલ ભાંગ્યા વિના રહેતી નથી.

એમ એક વખત બનાવ બન્યો. એક વખત ઝવેરી બજારમાં આગળ ભૂલેશ્વર છે ત્યાં બહુ ભીડ હોય છે. ભૂલેશ્વર ચોકમાં. મુંબઈ. એક ખેડુને સ્ફટિકમણિ મળ્યો ખેતરમાંથી. ઈ કહે આપણે શહેર-ગામમાં જઈએ એમાં આપણને ૧૦૦-૨૦૦ રૂપીયા આના આવી જશે. આ કાચ બહું ધોળો સારો છે. એને ખબર નહિ સ્ફટિકમણિની. તો એણે એક ટેબલ ઉપર મુક્યો હરાજીમાં, કે ભઈ, આ ચીજ મારે હરાજી કરવી છે. હવે આજુબાજુ બધા કાપડિયા. કાપડિયા બધા લાલ પડદા રાખે. સમજી ગયા? તો લાલ પડદાની ઝાંચ આવે, ત્યાં બધા એને રાતો જોવે. કાચ હતો સફેદ અને જોવે રાતો. રમણભાઈ! આવો, જગ્યા છે, અહીં આવો. બધાને રાતો કેમ લાગે છે? કે ઓલા કાપડ આજુ-બાજુમાં, એની ઝાંચ તો આવે ને. સ્વચ્છતા છે એમાં તો લાલ દેખાય છે. એક રૂપિયો, સવા રૂપિયો, બે રૂપિયા, અઢી રૂપિયા,

ત્રણ, ચાર, પાંચ સુધી અટકી ગયું હરાજીમાં. આ પેપરવેઈટ છે, પાંચ રૂપિયાથી વધારે શું આની કિંમત હોય? સમજી ગયા? એમાં શાંતિભાઈ ઝવેરી આવ્યા. એને કાંઈક મહેમાન હતા ને શાક પોતે જાતે લેવા આવ્યા હતા. સમજી ગયા? સારુ સારુ શાક આજે લઈ જાઉં મહેમાનો માટે. એણે ભીડ જોઈ કે આ શું ભીડ છે જોઉં તો ખરો. છેટેથી જોયું. હં... આ હરાજી થાય છે સ્ક્રટિકમણિની, લોકોને લાગે છે કાય. મનમાં હોં! ભીડમાં અંદર ગરીને, પ્રવેશ કરીને (કહે છે), ભાઈ! મારે ત્યાં મહેમાન છે, મારે ઉતાવળ છે. મારે તો ઘેર જલ્દી જાવું છે. તારે આ કાય, કાય કેટલામાં વેચવો છે? સ્ક્રટિકમણિ બોલે? (નહી.) આ કાય કેટલામાં વેચવો છે? શેઠ! નહિ લેવાય તમારાથી. હવે હરાજીમાં પાંચ રૂપિયા સુધી આવ્યું એમાં તમે કાંઈ થોડા વધારે પૈસા આપવાના છો? બીજું કાંઈ નહિ, મારે ઉતાવળ છે, તારે જે કિંમત લેવી હોય એ કહે. મને પોસાશે તો લઈશ અને નહિતર હું ના પાડીશ. શેઠ! એકસો રૂપિયા પડશે. ફટ ખીસામાંથી એક ૧૦૦ રૂપિયાની નોટ આપી અને ફટ લઈ અને પાછું વાળીને ન જોયું. મોટરવાળાને ડ્રાઈવરને કહે, જલ્દી ચાલ, ઘર ભેગા થઈ જાવ. ઘરે ગયા. બીજે દિવસે દસ લાખ રૂપિયામાં એ વેચ્યો. કેટલું? દસ લાખમાં વેચ્યું.

પછી ત્રીજે દિ' ત્યાં ગયા પાછા. બધાને કહ્યું, કાલે જે હરાજીમાં મારા ભાઈઓ હતા. હરાજીવાળા ભાઈઓ જ કહેવાયને, ધંધાદારી. જેટલા હરાજીમાં હતા (એને કહ્યું), આ રવિવારે મારે ત્યાં સવારે ચા-પાણી પીવા આવજો. બધા ખુશ થયા કે આ શેઠ શું (કહે છે). એને ખબર પડી કે આ શેઠ લઈ ગયા હતા કાય, એમ તો ખબર પડી બધાને, તો એ ખુશાલીમાં હશે કાંઈક. અને ઘરે ગયા બંગલામાં, આહાહા! બદામની પુરી, કાજુની પુરી, કાજુ, પિસ્તા થાળ ઠાઠ, આખી આમ ડિસો ભરેલી, હોં! ઓલા જઈને કહે આ આટલું બધુ અમને આ અમે વેવાઈવેલા નથી, ભાઈ નથી, સગા નથી. આ શું છે? સમજી ગયા? બધાને ખુબ ચા-પાણી પાયા. પછી એક જણ ઊભો થઈને કહે, અમને તમે આ ચા-પાણી પાયા, આટલો ખર્ચ કર્યો, એનું કાંઈક કારણ તો સમજાવો.

તો કહે, પરમ દિ' આપણે હરાજીમાં હતાને, તો એ કાય મેં લઈ બીજે દિ' દસ લાખમાં વેચ્યો. હેં..! દસ લાખમાં વેચ્યો! ભાઈ! આપણે છેતરાઈ ગયા. આપણે તો પાંચ રૂપિયા ઉપર (અટકી ગયા). શેઠ! બીજું કાંઈ નહિ, ભલે તમે કમાણા દસ લાખ રૂપિયા, પણ બીજી વખતે આવો કાય આવે ત્યારે અમને હરાજીમાં ચડાવો કરવાનું મન થાય લેવાનું તો અમને આ વિદ્યા શીખડાવો, વિદ્યા શીખડાવો. ભલે ખુશીથી. ફી ઓફ ચાર્જ વિદ્યા. એક મોટું રાઉન્ડ ટેબલ હતું એમાં સ્ક્રટિક મૂક્યો. આજુબાજુ બધા લાલ ફૂલ, ઢગલા કર્યા લાલ ફૂલના. પછી એક એકને બોલાવે. બોલો! આ કાય કેવો લાગે છે? લાલ. સીટ ડાઉન. બીજો કહે, લાલ. સીટ ડાઉન. એમ કરતાં કરતાં આખુ રાઉન્ડ, બધાય લાલ લાલ (કહે), જેવું દેખાય એવું એણે કહ્યું. ઉપલક દૃષ્ટિથી દેખાય એવું કહ્યું. ઉપલક દૃષ્ટિથી. એની અંતર દૃષ્ટિથી જોયું નહિ.

પછી બીજા રાઉન્ડમાં ફૂલ કાઢી નાખ્યા. બોલો! હવે કેવું (લાગે છે)? હવે તો સફેદ, સફેદ ને સફેદ. બધાયનો એક મત. બીજો રાઉન્ડ. ત્રીજો રાઉન્ડ પાછો કર્યો ફૂલ મૂકીને. હતું પહેલાં રાઉન્ડ જેવું. બોલો હવે? હવે સફેદ, સફેદ ને સફેદ. અમે ઝવેરી થઈ ગયા. આ તો એની ઝાંચ છે, રતાશ તો ફૂલથી અનન્ય છે, અને સ્વચ્છતા તો સ્ક્રટિકથી અનન્ય છે અને તેથી લાલ ભિન્ન છે અને સફેદ એનાથી

અભિન્ન છે. બધાય ઝવેરી થઈ ગયા.

આ, એમ આ પરદ્રવ્ય. આ જુઓ! કર્તાબુદ્ધિ ગઈ, જ્ઞાતામાં આવ્યો. પણ જ્ઞાતામાં આવીને જો તું એને જાણવા જઈશ રાગને તો રાગ અહીંયા તને જણાશે. રાગ ત્યાં નહિ જણાય, રાગનો પ્રતિભાસ જ્ઞાનમાં થાય છે પણ તું એની-રાગની પર્યાયને જોઈશ, પ્રતિભાસને, (એની બદલે) એનો તિરોભાવ કરીને જ્ઞાનને જો. એનું લક્ષ છોડી દે, એનું લક્ષ સર્વથા છોડી દે. એની સામે જોવાનું બંધ કરી દે અને જાણનારને જાણ, એક વખત અનુભવ કર તો કહે સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્નપણે જુદાંપણે ઉપાસવામાં આવતો, અનુભવ કરવામાં આવતો, આરાધના કરવામાં આવતો શુદ્ધાત્માને જ્યારે સેવે છે આત્મા ત્યારે તેને શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે. દ્રવ્યે શુદ્ધ અને પર્યાયે પણ શુદ્ધ.

બે દોષ નીકળી ગયા. કર્તાબુદ્ધિનો દોષ નીકળ્યો. કેમકે પર્યાય મારાથી ભિન્ન છે માટે એનો કર્તા નથી અને પરદ્રવ્યનો હું જ્ઞાતા નથી, હું તો જ્ઞાયકનો જ્ઞાતા છું, પરદ્રવ્યનું લક્ષ છૂટ્યું, અંતરમાં ઉપયોગ વળ્યો, અનુભવ થયો ત્યારે તેને શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે.

હવે અનુભવ થયા પછી, એ આત્મા સવિકલ્પ દશામાં આવે છે. નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં સાક્ષાત્ અનુભવ થયો, સવિકલ્પ દશામાં આવે છે ત્યારે એની શું સ્થિતિ હોય છે એનું આબેહુબ વર્ણન (કરે છે). દૃષ્ટિપ્રધાન વાત કરી, હવે જ્ઞાનપ્રધાનથી વાત કરે છે.

વળી દાહના (-બળવાયોગ્ય પદાર્થના) આકારે થવાથી લાકડા, છાણાં, વગેરે વગેરે બળવાલાયક પદાર્થ. અહીંયા અગ્નિ છે નિમિત્ત, અને ત્યાં છે લાકડા નૈમિત્તિક. ઇ લાકડા છે એને વળી દાહના (-બળવાયોગ્ય પદાર્થના) આકારે થવાથી અગ્નિને દહન બાળનાર કહેવાય છે. કહેવાય છે, બાળતી નથી અગ્નિ. શું કહ્યું? બાળે છે એમ નથી લખ્યું. શું આમાં લખ્યું છે વાંચો તો ખરા જરાક. કહેવાય છે, બોલાય છે. કહેવાય છે એટલે એમ કથન કરવામાં આવે છે, પણ અગ્નિ લાકડાને અડતી નથી તો બાળે ક્યાંથી? આ ગૌતમભાઈ નવા હવે આવ્યા, ઇ ના પાડે છે, હો! તત્ત્વને પકડે છે. આહાહા! આત્મા છે ને. અરે! જૂના રહી જાય અને નવા (પામી જાય). મારે એની તરવાર છે, ભાઈ! આ તો. આહાહા!

અગ્નિ લાકડાને અડતી નથી-સ્પર્શતી નથી. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને સ્પર્શી જાય તો અગ્નિ અને લાકડું બે સત્તાનો નાશ થઈ જાય. બે સત્તા ભિન્ન ભિન્ન છે. લાકડું એના સ્વચતુષ્ટયમાં છે, અગ્નિ એના સ્વભાવમાં છે. કોઈ કોઈનો સ્વભાવ છોડી અને એકમાં બીજો આવી જાય એમ ત્રણ કાળે બનતું નથી. અસ્તિ-નાસ્તિ અનેકાંત. અગ્નિ અગ્નિરૂપે છે અને લાકડારૂપે નથી એનું નામ અનેકાંત છે. અનેકાંત બે દ્રવ્યને જુદા પાડે છે અને અનેકાંત દ્રવ્ય ને પર્યાયને જુદા પાડીને અનુભવ કરાવે છે. અનેકાંત અમૃત છે, સ્યાદ્વાદ. આહાહા! જૈનદર્શન સ્યાદ્વાદી છે. સ્યાદ્વાદથી તો, અનેકાંતથી તો અનુભવ થાય છે.

એ વાત કરે છે કે, એના આકારે થવાથી અગ્નિને દહન-બાળનાર, લાકડાને બાળે છે એમ કહેવાય છે, કથન કરવામાં આવે છે. આહાહા! એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યના પરિણામને કરે? (નહિ). આહાહા! અગ્નિ અહીંથી ઊડી? અગ્નિ એનો જે સ્વભાવ છે ઉષ્ણતા, ઇ ઉષ્ણતા ઊડી અને લાકડામાં જાય તો અગ્નિનો નાશ થઈ જાય. લક્ષણ ઊડે નહિ, લક્ષથી લક્ષ્ય અભેદ જ હોય છે. સમજવાનો પ્રયત્ન કરે તો સમજાય એવું છે. ન સમજાય એવું નથી. એણે આત્માથી થવું પડશે. રાજકારણમાં રસ

ન લેવો જોઈએ મોક્ષાર્થીએ તો. આહાહા! આ કાળ છે અત્યારે.

આકારે થવાથી અગ્નિને દહન બાળનાર છે એમ કહેવાય છે તોપણ દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી એટલે લાકડું છે તો અહીંયાં અગ્નિનું અસ્તિત્વ છે એમ છે નહિ. અગ્નિ અગ્નિથી અને લાકડું લાકડાથી (છે). બેનો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ દેખીને કર્તાકર્મની ભ્રાંતિ થઈ ગઈ છે. આહાહા! અહીંયાં અગ્નિ પોતાના સ્વભાવરૂપે પરિણમે છે, ત્યાં લાકડું એના સ્વભાવરૂપે પરિણમે છે. હવે લાકડાનો એવો કાળ આવ્યો, અગ્નિ પહેલા લાકડું હતી, અગ્નિ પહેલા (લાકડું હતી), એ પરિણમન કરતાં કરતાં અગ્નિરૂપે થઈ ગઈ, હવે અહીં લાકડાનું પરિણમન ફર્યું અને લાકડાનું પરિણમન ફરતા ફરતા લાકડાની પર્યાય અગ્નિરૂપે પરિણમી એમાં આ નિમિત્તમાત્ર છે, કર્તા નથી. શું કહ્યું આ? દાખલો પણ અધરો પડે એવો છે.

બે પદાર્થ જુદા છે ને? બે પરિણામી છે ને? પરિણમે છે ને? અગ્નિ અગ્નિરૂપે પરિણમે છે ઉષ્ણરૂપે, લાકડું ઠંડારૂપે પરિણમતું હતું પહેલા પણ ટકીને પલટે કે નહિ એની પર્યાય? પલટી. પલટતા, પલટતા, પલટતા, એ પર્યાયમાં ઉષ્ણ થઈ ગઈ. આહાહા! ત્યારે અગ્નિએ લાકડાને બાળી એમ કથનમાત્ર ઉપચાર કરવામાં આવે છે. ઉપચાર એટલે ખોટું. તોપણ દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી લાકડાને બાળે છે માટે અગ્નિનું અસ્તિત્વ છે, ઓનો સહકાર હોય તો અગ્નિ કહેવાય, બાળે તો અગ્નિ એમ છે નહિ. એના માટેનું દૃષ્ટાંત છે સરસ. એના માટે દૃષ્ટાંત આપું સીધું. બે મિનિટમાં પૂરું કરીશ.

એક ગુરુ પાસે શિષ્યો આવ્યા શીખવા. શિષ્યને શીખડાવ્યું કે જુઓ, પહેલે દિવસે એમ કહ્યું, લાકડા, છાણાને બાળેને તેને અગ્નિ કહેવામાં આવે છે. પહેલો પાઠ. બીજે દિવસે પાછા આવ્યા. બીજો પાઠ કે ઉષ્ણ તે અગ્નિ, ઉષ્ણ તે અગ્નિ. પાઠ પૂરો થઈ ગયો. પાછા ત્રીજા દિવસે આવ્યા વિદ્યાર્થીઓ. હવે સાહેબ! પાઠ છે બાકી? હા, એક પાઠ બાકી છે. અગ્નિ તો અગ્નિ છે. બસ! આ ત્રણ પ્રકારના લેસન આપ્યા. પછી પરીક્ષાનો ટાઇમ, પરીક્ષા લીધી. બોલાવ્યા, મેં તમને શીખડાવ્યું એની આજે પરીક્ષા છે. બાજુના રૂમમાં સગડીમાં અગ્નિના અંગારા છે અંગારા. જાઓ રૂમમાં. ત્યાં અગ્નિ છે કે નહિ? વિદ્યાર્થી ગયો, પાછો આવ્યો. ના, સાહેબ! ત્યાં અગ્નિ નથી. કેમ નથી? લાકડાને બાળતી નથી માટે અગ્નિ નથી. સીટ ડાઉન. બીજા વિદ્યાર્થીને કહ્યું, તું જોઈ આવ તો, ત્યાં અગ્નિ છે કે નહિ? કે સાહેબ! ઉષ્ણ તે અગ્નિ, ઉષ્ણ તે અગ્નિ, ઉષ્ણ તે અગ્નિ. આ શાસ્ત્રીય ભાષાએ અસદ્ભુત વ્યવહાર અને સદ્ભુત વ્યવહારનો પક્ષ કહેવાય. આપણે શાસ્ત્રીય ભાષા વાપરતા નથી. ગુણભેદમાં અટક્યો, ઉષ્ણ તે અગ્નિ. ઠીક બેસી જાવ. ત્રીજાને કહ્યું, તું જા. ત્યાં અગ્નિ છે કે નહિ? એને ફટ આંગળી અડાડી. આ..! આવ્યો, હા, સાહેબ! એ અગ્નિ છે. શેના આધારે તું કહે છે? અમે અનુભવ કરી લીધો. લાકડાને બાળે તે અગ્નિ નહિ, ઉષ્ણ તે અગ્નિ નહિ પણ જે વેદનમાં આવે તેને અગ્નિ કહેવામાં આવે છે. અગ્નિ તો અગ્નિ જ છે. માટે લાકડાને બાળે છે માટે અગ્નિ નથી, અગ્નિ તો પોતાના સ્વભાવથી જ અગ્નિ છે. અગ્નિના અસ્તિત્વ માટે લાકડાની અપેક્ષાની જરૂર નથી. તો તો અગ્નિ પરાધીન થાય.

આ વિજ્ઞાન છે, હોં! આ સર્વજ્ઞ ભગવાનનું વિજ્ઞાન છે. આ અમે કહીએ છીએ માટે હા પાડો એમ નહિ. આચાર્ય ભગવાન કહે છે કે તમારા અનુભવથી પ્રમાણ કરજો. અનુભવ કેમ? આંગળી અડાડી. આવ્યો, ગુરુને કહે છે, અગ્નિ છે. કેમ ખબર પડી? અનુભવથી ખબર પડી. કેવી રીતે અનુભવ કર્યો તે?

મેં આંગળી અડાડી. આહાહા! અઝિ તો અઝિ, ઉષ્ણ પણ નથી અને અઝિ લાકડાને બાળતી નથી. લાકડું તો એ હતું જ નહિ, લાકડું તો ત્યાં હતું જ નહિ. લાકડાને બાળે ક્યાંથી? આહાહા! અઝિ તો અઝિથી અને લાકડું તો લાકડાથી છે. એવું ભેદજ્ઞાન છે.

તેવી રીતે જ્ઞેયાકાર થવાથી આહાહા! જ્ઞેયાકાર થવાથી. જુઓ! તેવી રીતે જ્ઞેયાકાર થવાથી અહીં અઝિ અને લાકડું હતુંને? અઝિ અને લાકડું. તો અહીંયા લાકડાની જગ્યાએ એને જ્ઞેય જાણવું, આને જ્ઞેય જાણવું, અને અહીંયા થાય જ્ઞાન. અઝિની જગ્યાએ જ્ઞાન અને ત્યાં લાકડાની જગ્યાએ આનું નામ જ્ઞેય. લાકડું નહિ હવે. જ્ઞેય એટલે જ્ઞાનમાં જણાવાલાયક પદાર્થ તેને જ્ઞેય કહેવામાં આવે છે. અને જ્ઞેય જેમાં ઝળકે એને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. હવે એ બેની સત્તા જુદી છે કે એક છે? જેમ અઝિ અને લાકડાની સત્તા જુદી છે, એમ જ્ઞેય આ છે અને અહીંયા જ્ઞાન થાય છે, બેયની સત્તા જુદી જુદી છે. જ્ઞેય જ્ઞાનમાં આવતું નથી અને જ્ઞાન જ્ઞેયમાં જતું નથી. પોતાની સત્તામાં પોતાના અસ્તિત્વમાં બે તત્ત્વ રહેલાં છે. એક જ્ઞેયતત્ત્વ અને જ્ઞાનતત્ત્વ બેય જુદા જુદા છે. સમજાય એવું છે. સમજાય શું? અનુભવ થાય એવી વાત છે. એકલું સમજાય એવું નથી. સમજીને સમાય અંદરમાં તો અનુભવ લઈને બહાર જાય એવી છઠ્ઠી ગાથા છે.

આત્માના અનુભવ વિના ધર્મની શરૂઆત ત્રણ કાળમાં થતી નથી. ભલે અગિયાર અંગ ભણી જાય. આહાહા! ડિગ્રી ભલે લ્યે, પણ એમાં કાંઈ (નથી). એવો તો અનંત વાર એણે શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યો પણ આત્માને જાણ્યો નહિ. આહાહા!

જ્ઞેયાકાર થવાથી આ જ્ઞેય છે. અહીંયા જ્ઞાન છે. જ્ઞાનમાં સ્વચ્છતા છે, જ્ઞાનમાં જ્ઞાનત્વ છે. આ પદાર્થમાં જ્ઞેયત્વ છે, જ્ઞેય જ્ઞાનમાં ઝળકે છે. જ્ઞેયો જ્ઞાનમાં પ્રતિભાસે છે. જ્ઞેય ઊડીને જ્ઞાનમાં આવતું નથી પણ પ્રતિભાસે છે. દર્પણમાં મોર જણાય તો મોર કંઈ દર્પણમાં જાતો હશે? મોર મોરમાં છે, દર્પણ દર્પણમાં છે. એમ જ્ઞેયાકાર થવાથી એટલે જ્ઞેયોનો જ્ઞાનમાં પ્રતિભાસ થવાથી, પ્રતિભાસ થવાથી. એ જ્ઞેય આમાં આવી ગયું એમ નહિ. પ્રતિભાસ સમજાણું? મોર છે ત્યાં જુદો, એનો આ પ્રતિભાસ છે. મોર છે એ બિંબ છે, મોર છે તે બિંબ છે. અને અરીસાની સ્વચ્છ પર્યાય થઈ એને પ્રતિબિંબ કહેવાય. ઓલું બિંબ અને આ પ્રતિબિંબ. એમ જ્ઞેયો જ્ઞાનમાં પ્રતિભાસે છે. જ્ઞાન સ્વચ્છ છે.

જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ' ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે. આખા જગતને પ્રસિદ્ધ છે કે જ્ઞાયક આત્મા કોને કહેવો? કે જે પરને જાણે તેને જાણનાર કહેવામાં (આવે છે). આવું એને અજ્ઞાનીને પ્રસિદ્ધ છે પણ એ પ્રસિદ્ધ છે ઇ એનું અજ્ઞાન છે, જ્ઞાન છે (નહિ). આહાહા! કેમકે જ્ઞેયોને જાણનાર છું એમ એને ભ્રાંતિ થઈ. એના જ્ઞાનમાં એ વખતે જ્ઞાયકનો પ્રતિભાસ થાય છે. સ્વપરપ્રકાશક શક્તિ છે. નિગોદમાં પણ છે. પંચાસ્તિકાયની ૧૨૧ ગાથા છે એમાં આચાર્ય ભગવાન ફરમાવે છે કે એકેન્દ્રિયથી માંડીને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય બધામાં એક જ્ઞપ્તિ છે, જ્ઞાનની ક્રિયા થાય છે. એમાં સ્વપરનો પ્રતિભાસ થાય છે. એ સ્વપરપ્રકાશક અજ્ઞાન છે. આહાહા! હવે સ્વપરપ્રકાશકનો ઝંડો લઈને ફરીએ છીએ અને તમે કહો છો અજ્ઞાન. અમે નથી કહેતા, ભાઈ! કુંદકુંદાચાર્ય ભગવાન અને અમૃતચંદ્રાચાર્ય જેને તું રોજ પગે લાગશ, એ ફરમાવે છે. પણ ઊંડાણથી વિચાર કોણ કરે છે? આહાહા! આ સ્વપરપ્રકાશક છે. ભાઈ! બાપુ! શાંતિ રાખ, ધીરજ રાખ. અત્યારે કાળ આવ્યો છે સમજવાનો. આહાહા!

સ્વપરપ્રકાશક બધાની પાસે છે પણ એ અજ્ઞાનમય છે સ્વપરપ્રકાશક. પ્રભાકરભાઈ ઊડાણની વાતું છે. જ્ઞાનની પર્યાય તો બધાયને થાય છે. ઉપયોગ લક્ષણ તો જીવમાત્રને ઉપયોગ તો પ્રગટ થાય છે. એમાં સ્વપરપ્રકાશકનું સામર્થ્ય છે એટલે સ્વ પણ પ્રતિભાસે અને પર પણ પ્રતિભાસે છે, હોં! જણાય છે ઇ શબ્દ નથી વાપરતો હમણાં હું. એમાં પ્રતિભાસે છે, ઝળકે છે જ્ઞાનની પર્યાયમાં. પણ અનાદિ કાળથી આ જ્ઞાનમાં જ્ઞાયક જણાય છે એ ભૂલીને આ રાગ જણાય છે એમાં એકત્વ કરીને જ્ઞાનનું અજ્ઞાન કરી નાખે છે. આહાહા! એક પ્રતિભાસ ને ઉપયોગાત્મક કરે છે અને ઓલા પ્રતિભાસને તિરોભૂત કરે છે. શું કહ્યું?

આ રાગાદિ અને દેહાદિ જે જણાય છે, પ્રતિભાસ થાય છે અંદરમાં, જ્ઞાન એને જાણતું નથી પણ જણાય છે. જ્ઞેયો જ્ઞાનમાં જણાય છે, જ્ઞાન એને જાણતું નથી. પણ એમાં જણાય છે એની સ્વચ્છતામાં. હવે એ બેયનો પ્રતિભાસ થાય છે એમાં અનાદિ કાળથી એને ઇન્દ્રિયજ્ઞાનનો સદભાવ હોવાથી અને ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પરને પ્રસિદ્ધ કરતું હોવાથી એને અભ્યાસ કરતાં કરતાં અધ્યાસ એવો થઈ ગયો કે મને પર જણાય છે. એટલે પરની સન્મુખ જ એનો ઉપયોગ રહ્યા કરે છે. એટલે એમાં એને ઉપયોગાત્મક કરી લ્યે છે. પ્રતિભાસને ઉપયોગાત્મક કરે છે અને જે જ્ઞાયકનો પ્રતિભાસ થાય છે એને તિરોભૂત કરે છે, ઢાંકી દે છે કે મને આત્મા જણાતો નથી. એ તો જ્ઞાનીને જણાય, એ તો કેવળીને આત્મા જણાય. અરે! તને જણાય છે. સ્વીકાર કર તો તું જ્ઞાની થઈ જાઈશ. નકાર કરમાં હવે. આ બધું પંચાસ્તિકાયમાં છે. ૧૨૧ ગાથાનો આધાર એટલા માટે આપ્યો કે લોકોને શ્રદ્ધા બેસે. સ્વપરપ્રકાશક નિગોદમાં છે, અજ્ઞાન છે ઇ, પ્યોર અજ્ઞાન. અભવિને પણ છે સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાનની જ્ઞાપ્તિ. જ્ઞાપ્તિ એટલે ક્રિયા, એ જ્ઞાનની ક્રિયામાં બે જણાય છે. એક ભગવાન આત્મા પણ જણાય છે આબાળગોપાળ સૌને જણાય છે, અને રાગાદિ અને દેહાદિ પણ એમાં જણાય છે. જ્ઞાન એને જાણતું નથી, જાણે છે તો જ્ઞાયકને ત્રણે કાળ, ત્રણે કાળ. આહાહા! કેમ? કે જ્ઞાન આનાથી ભિન્ન છે, તન્મય નથી અને જ્ઞાન જ્ઞાયકથી તો (તન્મય છે). જેનાથી તન્મય હોય એ જણાયા જ કરે, એક સમય પણ ન જણાય એમ બને નહિ.

એક દાખલો કાલે આપ્યો હતો. કીર્તિભાઈ હતા, ૨-૩ જણા હતા. મેં કીધું, આ પ્રકાશ છે દીવાનો. તમે હતા. દીવાનો પ્રકાશ છે તો એ પ્રકાશ છે એ ઘટ પટને પ્રસિદ્ધ કરે છે કે દીપકને? કે ઘટપટને પણ પ્રકાશ-પ્રસિદ્ધ કરે અને દીપકને, બે રાખોને. નહિતર એકાંત થઈ જશે. જોઈ લ્યો, આહાહા! બે તત્ત્વો ઉપાદેય ન હોય. બે જણાય તો બે ઉપાદેય થઈ જશે. એક નહિ જણાય અને એક જણાશે આત્મા તો ઉપાદેય થઈ જશે અને અનુભવ થશે. કેમકે પ્રકાશ દીપકથી તન્મય છે અને ઘટથી તો ભિન્ન છે. ખરેખર પ્રકાશ તન્મય થઈને દીપકની સાથે દીપકને પ્રસિદ્ધ કરે છે. સૂર્યનો પ્રકાશ સૂર્યને પ્રસિદ્ધ કરે છે. સૂર્યનો પ્રકાશ મકાનને પ્રસિદ્ધ કરતો નથી અને મકાનની પ્રસિદ્ધિ લાગે પ્રકાશ દ્વારા તો તેને સૂર્ય ઓઝલ થઈ જાય છે, સૂર્ય દેખાતો નથી. તિરોભૂત થઈ ગયો, ઢંકાઈ ગયો, આચ્છાદિત થઈ ગયો. દૃષ્ટિ વિપરીત છે. આહાહા!

એમ જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ' ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે જગતને. જગતને પ્રસિદ્ધ છે અને એ પ્રતિભાસે છે એ વાત પણ સાચી. તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી. જ્ઞેયો જણાય છે માટે અહીંયા જ્ઞાન ટકે છે કે ઉત્પન્ન થાય છે કે વધે છે (એમ નથી). જ્ઞેયને આધારે જ્ઞાન નથી. આહાહા! જ્ઞેયથી

જ્ઞાન ન થાય અને જ્ઞેયનું પણ જ્ઞાન ન થાય. આ જ્ઞેય છે એનાથી આત્મજ્ઞાન ન થાય અને જ્ઞેયનું પણ જ્ઞાન ન થાય. જો જ્ઞેયનું જ્ઞાન થાય તો જ્ઞાન જડ થઈ જાય. જે જેનું હોય તે તે જ હોય. માટે આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી જ્ઞાન તે આત્મા છે. જ્ઞાન આત્માથી અનન્ય છે અને રાગથી જ્ઞાન અન્ય છે, જુદું છે. આવી ભેદજ્ઞાનની કળા છે.

છઠ્ઠી ગાથામાં છઠ્ઠીના લેખ છે. ફરે નહિ, અફર છે. ઋષભદેવ ભગવાનની વાણીમાં પણ આવ્યું. પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો ભરત મહારાજાએ, શુક્રાત્માનું સ્વરૂપ શું? અને અનુભવ કેમ થાય? બે પ્રશ્ન કર્યા હતા. ગૌતમ ગણધરે ભગવાન મહાવીરને, પ્રતિમા છે ને, મહાવીર ભગવાનને પૂછ્યું, પ્રભુ! આત્માનું સ્વરૂપ શું? અને એનો અનુભવ કેમ થાય? એ પરંપરા ચાલતા ચાલતા છઠ્ઠી ગાથા આવી છે.

અહીંયા પણ શિષ્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે પ્રભુ! આત્માનું સ્વરૂપ શું? અને એનો અનુભવ કેમ થાય? પુણ્ય કેમ થાય અને પાપ કેમ થાય, કર્મ કેમ બંધાય, મને પૈસા કેમ મળે? હું શ્રીમંત કેમ થાઉં? અને દેવગતિ મને કેમ મળે? એવો પ્રશ્ન નથી. આત્માર્થીનો એવો પ્રશ્ન હોય જ નહિ, એ આત્માર્થી જ નથી. જેને ઝંખના થઈ હોય, દુઃખથી હવે મૂકાવાની ભાવના થઈ હોય. પરાધીન સ્વપ્ને સુખ નાહી ગોસાઇ. પરાધીનતામાં ક્યાંય સુખ છે જ નહિ, સ્વાધીનતામાં સુખ છે. એવા શિષ્યને પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં કહે છે, જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણું (પ્રસિદ્ધ છે) તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી. જેમ ઓલી અગ્નિ લાકડાથી નથી, એમ આ જ્ઞેયથી જ્ઞાન થતું નથી. જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા એટલે જ્ઞેય કર્તા અને અહીંયા જ્ઞાનની પર્યાય એ જ્ઞેયનું કર્મ, આ (જ્ઞેય) કર્તા, આ (જ્ઞેય) કર્તા અને આનું જે અહીંયા જ્ઞાન થયું એ આનું (જ્ઞેયનું) કર્મ અને આ (જ્ઞેય) કર્તા એમ છે નહિ. એ તો આત્મા જણાય છે માટે આત્મા કર્તા અને જ્ઞાન એનું (આત્માનું) કર્મ છે. જ્ઞેય કર્તા અને જ્ઞાન એનું કર્મ નથી. બે દ્રવ્ય વચ્ચે કર્તાકર્મ સંબંધ ન હોય, એક દ્રવ્યમાં જ કર્તાકર્મ સંબંધ હોય.

જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી. જ્ઞેયથી જ્ઞાન ન થાય. શાસ્ત્રથી જ્ઞાન ન થાય. આહાહા! હાયા! હાયા! તો શું શાસ્ત્ર હવે ભણવા નહિ, વાંચવા નહિ? આત્માના લક્ષે વાંચ કે જ્ઞાન તો આત્માના આશ્રયે થાય. નિમિત્તના આશ્રયે જ્ઞાન ન થાય. નિમિત્તના આશ્રયે જ્ઞાન ન થાય, પ્રભુ! જ્ઞાનનો સ્વભાવ જે શુદ્ધ રહેલું છે. પરલક્ષ અભાવાત, પરના લક્ષે જ્ઞાન કદી પ્રગટ ન થાય. ચંચલતારહિતં અચલં જ્ઞાનં જ્ઞાનમાં ચંચળતા ન હોય. ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમાં ચંચળતા હોય. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પરના લક્ષે થાય, આત્મજ્ઞાન સ્વના લક્ષે થાય અને અચળ હોય, ચંચળતા એમાં ન હોય. કેમકે એનો વિષય ધ્રુવ છે તો પર્યાય પણ ધ્રુવ થઈ ગઈ એક અપેક્ષાએ. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન આમ વિષય બદલાવે છે, જ્ઞેયથી જ્ઞેયાંતર, જ્ઞેયથી જ્ઞેયાંતર (થાય છે). ઘડીકમાં આ, ઘડીકમાં આને જાણે. આહાહા! ધુમરી ખાય છે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન. એકને જાણે તો બીજાને જાણવાની ઇચ્છા થઈ, બીજાને જાણવાથી તૃપ્તિ ન થઈ તો ત્રીજું જાણવાની ઇચ્છા થઈ. એમ ઇચ્છા દુઃખનું મૂળ (છે). ઇન્દ્રિયજ્ઞાનની સાથે ઇચ્છાનો અવિનાભાવ સંબંધ છે. અને અતીન્દ્રિયજ્ઞાન સાથે તે વીતરાગ પરિણામ છે, રાગનો સંબંધ છુટી જાય છે.

કારણ કે, હવે કારણ કહે છે. જ્ઞેયથી જ્ઞાન કેમ નથી થતું? અથવા જ્ઞેયનું મને જ્ઞાન થયું એમ ભ્રાંતિ કેમ થતી નથી? સાધકને ભ્રાંતિ કેમ ન થઈ? કારણ કે, કારણ આપે છે, લોજીક. જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્યારે જ્ઞેયો જ્ઞાનમાં જણાય છે, પ્રતિભાસે છે એવી અવસ્થાના કાળે. જો સવિકલ્પ દશા છે.

નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં તો આત્મા જણાય છે. નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં તો આત્મા જ જણાય, જણાય ને જણાય. પણ મુનિરાજ આહાર લેતા હોય, ચોથા ગુણસ્થાનવાળા આહાર લેતા હોય. સમજી ગયા?

તો કહે છે કે એ કારણ કે જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞેયો જ્યારે જ્ઞાનમાં પ્રતિભાસે છે એવી અવસ્થાના કાળે જ્ઞાયકપણે જે જણાયો જાણનારપણે જણાયો, જાણનારને જાણવાપણે જણાયો (કે) હું જાણનાર છું એમ જણાયો. હું જાણનાર છું એવું જાણપણું થયું. હું આને (જ્ઞેયને) જાણું છું એમ છે નહિ. આહાહા! આને જાણું છું એ દૃષ્ટિ ફરી જાય છે. સવિકલ્પ દશામાં, એક ઇષ્ટોપદેશ શાસ્ત્ર છે, પૂજ્યપાદ આચાર્યજી, જ્ઞાની સાધકની વાત કરે છે. ચાલે છે તોપણ ચાલતા નથી, બોલે છે તોપણ બોલતા નથી. દેખાય છે પણ દેખતા નથી. દેખે છે પણ દેખતા નથી. પરપદાર્થો આમ દેખાય પણ એને દેખતા નથી. ઊર્ધ્વપણે તો જ્ઞાનને જાણે છે. ઊર્ધ્વતા જ્ઞાનની છૂટતી નથી અને જ્ઞેયની ઊર્ધ્વતા, મુખ્યતા કદી થતી નથી. આવી સાધકની અલૌકિક દશા હોય છે.

આ ગૃહસ્થ અવસ્થામાં (આમ છે). શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી ગૃહસ્થ અવસ્થામાં હતા કે નહિ? ભરત મહારાજ ગૃહસ્થ અવસ્થામાં હતા કે નહિ? રામચંદ્રજી ગૃહસ્થ અવસ્થામાં હતા કે નહિ? આહાહા! ઝાડ-પાનને પૂછે, મારી સીતા, મારી સીતા. આહાહા! ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ, એ ભવે મોક્ષ (જવાના છે). આહાહા! પણ શ્રદ્ધાનો ગુણ અને ચારિત્રનો દોષ સાથે સાથે રહે છે પણ બેય એકમેક થતા નથી. હા પાડતા જાય છે, ગૌતમભાઈ હા પાડે છે. ચહેરા ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે, ચહેરા ઉપરથી (ખ્યાલ આવે છે). મને તો જરાય પરિચય નથી એનો. પરિચય નથી પણ પહેલા જ દિવસે એની ચેષ્ટા ઉપરથી ખ્યાલ આવ્યો કે જિજ્ઞાસુ જીવ છે. બસ એટલું જ. જિજ્ઞાસા રાખવી જોઈએ આત્માને સમજવાની, ધગશ અને જિજ્ઞાસા રાખે તો ધીમે ધીમે આગળ વધીને પોતાનું કામ કરી શકે છે.

જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો, આ જ્ઞેયો જણાય છે ત્યારે જાણનાર જણાય છે, આ જ્ઞેય જણાતું નથી, રાગ જણાતો નથી, રાગના પ્રતિભાસ વખતે જ્ઞાયક જણાય છે. રાગ નથી જણાતો, રાગ સંબંધીનું જ્ઞાન નથી જણાતું, જ્ઞાયક સંબંધીના જ્ઞાનનો ભેદ જણાતો નથી પણ જ્ઞાયક અભેદપણે જણાય છે. સવિકલ્પ દશા છે. પાંચ મહાવ્રત હોય, દેશવ્રત હોય પાંચમા ગુણસ્થાને, છઠ્ઠા ગુણસ્થાને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિનો રાગ શુભરાગ આવે છે. કરતો નથી સાધક. સાધક પણ કરતો નથી અને અજ્ઞાની પણ કરતો નથી. માને છે માટે અજ્ઞાની થઈ જાય છે. અજ્ઞાની રાગને કરે છે એમ નથી. રાગ આવે છે ત્યારે રાગનો કર્તા તો પર્યાય છે અને માને છે કે હું કર્તા (છું). કર્તા માને એ અજ્ઞાની બને છે. અજ્ઞાની રાગને કરે છે એમ નહિ. રાગનું કર્તાપણું સ્વીકારે છે, એનું જ્ઞાતાપણું સ્વીકારતો નથી એ અજ્ઞાની બની જાય છે.

જુઓ ફરીથી. ચાર પ્રકાર પાડ્યા હમણાં ફરીથી. સૂક્ષ્મ છે. કે રાગ ઉત્પન્ન થયો. સવિકલ્પ દશા છે. નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં તો છે નહિ. આમ ભક્તિમાં ઊભો છે, દર્શન કરે છે એ વખતે રાગ-પ્રશસ્ત રાગ જ્ઞાનીને હોય છે. એ રાગ જ્યારે થાય છે ત્યારે કહે છે કે એ રાગની સન્મુખ તેનું લક્ષ નથી. લક્ષ તો આત્મા ઉપર છે. રાગ થાય છે ખરો પણ લક્ષ આત્મા ઉપર છે. રાગ જણાય છે પણ રાગને જાણતો નથી. રાગને તો જાણતો નથી પણ રાગ સંબંધીનું-સંબંધવાળું જે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન એને પણ જાણતો નથી. એ તો દૂર રહો પણ જે જ્ઞાનમાં ભગવાન આત્મા જણાઈ રહ્યો છે, પ્રતિમાની સામે ઊભો છે ત્યારે. ત્યારે

'એ' એટલો જે ભેદ પડ્યો જ્ઞાનનો-શ્રુતજ્ઞાનનો, એ શ્રુતજ્ઞાનના ભેદને જ્ઞાની જાણતો નથી, અભેદ જ્ઞાયકને અભેદ થઈને જાણી લ્યે છે. અભેદ થયા જ કરે છે સમયે સમયે. આહાહા! એને શુદ્ધિની વૃદ્ધિ કહેવામાં (આવે છે), એને નિર્જરા કહેવામાં (આવે છે). આહાહા! છઠ્ઠી ગાથા છઠ્ઠીના લેખ છે.

કારણ કે જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો, આ સવિકલ્પ દશામાં જાણનાર જણાય છે, પર જણાતું નથી. આહાહા! પ્રતિભાસે છે પણ એનું લક્ષ ત્યાં નથીને. જેમાં જેનું લક્ષ ન હોય એ જણાતું જ નથી. અને જેમાં જેનું લક્ષ હોય એ જ જણાય, બીજું જણાય નહિ. કાલે એક દાખલો આપ્યો હતો, મીઠાભાઈને. કે પાંચ ઇન્દ્રિયો છે અને આ મહાભારત કે રામાયણ જોતો હોય. સમજી ગયા? રુચિ તો દરેકની જુદી જુદી હોય. કોઈ કહે, આ સિન સારો. બીજો કહે, આ સિન સારો. ત્રીજો કહે, આ સિન સારો. એમ જુદા જુદા જેની જે રુચિ છે એને એ જ દેખાય છે અને બીજું દેખાતું નથી. એ પાંચેય એને પ્રતિભાસે છે. આંખમાં પાંચ પ્રકારના પદાર્થો છે, કોઈ લાલ, કોઈ ઘોળો, કોઈ કાળો, કોઈ પીળો, સમજી ગયા? કોઈ સ્ત્રી, કોઈ પુરુષ, કોઈ બાળક બધું જણાય છે આંખમાં. પણ જેની રુચિ છે, એ જ જણાય છે, એને બીજું જણાતું નથી. લક્ષ હોય જેના ઉપર ઇ જણાય અને જેના ઉપર લક્ષ નથી ઇ જણાતું નથી. એક જણાય છે અને ચાર જણાતા નથી. દૃષ્ટાંત. એમ આ એક જણાય છે, બીજું જણાતું (નથી). આવી સાધકની દશા છે.

આ હરણીયાને અને દેડકાને એમ હોય, હોં! આ કાંઈ શાસ્ત્રની જરૂર નથી આમાં. હરણીયા પણ પામે. સંજી પંચેન્દ્રિય જીવ પણ સમ્યગ્દર્શન પામે. આહાહા! આપણા ભગવાન મહાવીર સિંહના ભવમાં, તિર્યંચના ભવમાં સમ્યક્ પામ્યા કે નહિ? આત્મા છે કે નહિ? તિર્યંચ પણ નથી અને મનુષ્ય પણ નથી, આત્મા તો જ્ઞાનમય છે. આહાહા! જ્ઞાનમય આત્માને જે જાણે તે જ્ઞાનમય થઈ જાય છે. રાગને જાણે તો અજ્ઞાની થાય છે. ક્યાં પરને જાણવા રોકાણો? આહાહા! પરને જાણું તો ખરુંને? અરે એકનું એક છે, ભાઈ! પરને જાણતાં તને જ્ઞાન અને સુખ થયું? તારા આત્માને પૂછ. પરને જાણતા જો જ્ઞાન અને સુખ થાય તો અમે હા પાડીએ કે પરને જાણવું એ પણ સ્વભાવ છે. સ્વભાવ હમેશા સુખ આપે. પરને જાણતા અનંત કાળ ગયો પણ આત્મિક સુખનો છાંટો મળ્યો નહિ. માટે ફર, ફર પાછો ફર કે પરને જાણવું આત્માનો સ્વભાવ નથી. પરને જાણવું વિભાવ છે, જેમાં આકુળતા ઉત્પન્ન થાય એ સ્વભાવ ન હોય. આહાહા!

મુમુક્ષુ:- ભ્રાંતિ ટાળવાનો યુગ ચાલે છે.

ઉત્તર:- ભ્રાંતિ બસ. ભ્રાંતિ ટાળવાનો યુગ છે. વાત સાચી છે. પ્રભાકરભાઈ અત્યારે તો કાળ આવ્યો છે. પોતાનું કરીને ભાગી જવા જેવું છે. ક્યાંય પડવા જેવું નથી. આહાહા! શું થાય? તડકો હોય તો પોતે તો બુટ પહેરિ લ્યે. બીજો કાંઈ છાંચો તો કરી શકાતો નથી. વરસાદ પડતો હોય તો પોતે .. બસ! તો પોતે ભીજાતો બંધ થઈ જાય. બીજું શું? બીજું શું આપણે કરીએ? પરનું તો કાંઈ કરી શકાતું નથી. રંચ માત્ર ફેરફાર કરી શકતો નથી. આહાહા! કેમકે અહીંયાં જે જીવ જન્મે છે એ આત્માનો વિરાધિ વિરોધ કરીને જન્મ્યા છે. વિરાધક જીવ જન્મે છે પંચમ કાળમાં. આરાધક અહીંયા ન જન્મે. આરાધક જીવ જે હોય એ તો સ્વર્ગમાં હોય. વિરાધના કરીને તો આવ્યો છે. હવે તું આત્માની વિરાધના કરવાનું છોડી દે, મને જણાતો નથી આત્મા. આહાહા! એ તું પાપ કરી રહ્યો છો. બોલમાં, બોલમાં. મને જાણનાર

જણાય છે એમ લેને. આહાહા!

આ વિરાધના કરીને આવ્યો, હવે આરાધના કરે તો વિરાધના ટળી જાય અને અલ્પ કાળમાં એની મુક્તિ થઈ જાય. બે, ચાર, પાંચ ભવ વધારેમાં વધારે પંદર ભવથી વધુ હોઈ શકે નહિ. સોળમો ભવ ન થાય. અહીંયા અત્યારે એકાવતારીપણું થઈ શકે છે, અત્યારે આ કાળમાં. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી થયા, સોગાનીજી થયા અને કેટલાક થયા અથવા થશે. આપણા જ્ઞાનમાં ન હોય, આપણા જ્ઞાનમાં ભલે ન હોય, પણ થઈ શકે છે. એક ભવ. અહીંથી સ્વર્ગમાં જાય, સ્વર્ગમાં જઈને જ્યાં ચોથો કાળ હોય ત્યાં જન્મીને સાધના પૂરી કરી નગ્ન દિગંબર મુનિ ભાવલિંગી થઈ ધ્યાનમાં મગ્ન થઈ આનંદનું ભોજન કરતાં કરતાં પૂર્ણાનંદની પ્રગટતા થાય. આહાહા! એવી સ્થિતિ થઈ શકે છે અત્યારે.

કારણ કે જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો જ્ઞેયને જાણનારપણે જણાયો એમ નહિ, જ્ઞેયના જ્ઞાનને જાણનારપણે જણાયો એમ નહિ. ઓલી પર્યાયને જાણનારપણે જણાયો એમ નહિ, પણ પર્યાયમાં જે જ્ઞાયક છે એને જાણનારપણે જણાય છે. આહાહા! પર્યાયના ભેદને પણ ઓળંગી જાય છે. જ્ઞેયને ઓળંગે છે, જ્ઞેયાકાર જ્ઞાનને ઓળંગે છે, જ્ઞાનના ભેદને ઓળંગે છે અને એકલા જ્ઞાયકને જાણતા જ્ઞાન અને જ્ઞાયક અભેદ થઈને અનુભવ થાય છે. ભાઈએ કહ્યું, મને ગમ્યું. યુગ આવ્યો છે. અત્યારે યુગ આવ્યો છે. એટલો તો પ્રમોદ આવેને. સત્ની વાત આવે કાન ઉપર તો લાયક જીવને અંદરમાં હકાર આવે, આવે ને આવે જ. ભલે ભાષા ન બોલે તો કાંઈ નહિ પણ અંદરમાં હકાર આવેને ચહેરામાં આહાહા! એવો પ્રમોદ પ્રમોદ આવે કે આ મારા ઘરની વાત, મારી વાત. અનુભવનો વિષય અને અનુભવ કેમ થાય.

અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ, અનુભવ હૈ રસકૃપ

અનુભવ માર્ગ મોક્ષનો, અનુભવ મોક્ષસ્વરૂપ.

શરૂઆતમાં અનુભવ-આદિમાં અનુભવ, મધ્યમાં પણ આત્માનો અનુભવ અને અંતમાં પણ (અનુભવ), ત્યારે અરિહંત દશા પ્રગટ થાય. આયુષ્ય પૂરું થાય તો સિદ્ધ અવસ્થા પ્રગટ થઈ જાય. અત્યારે છે ને? સીમંધર ભગવાન આદિને હજી આયુષ્ય પૂરું થયું નથી. આહાહા! આયુષ્ય પૂરું થતાં એ બધા પરમાણુ વિખરાઈ જાય. જેમ ઓલી ગોટી કપુરની હોયને? પડી પડી રજકણ વિખાઈ જાયને, એમ બધા વિખાઈ જાય ચૌદમે ગુણસ્થાન આવતાં, સિદ્ધ દશા પ્રગટ થઈ જાય, સમશ્રેણિએ ઉપર ચાલ્યા જાય. એક સમયમાં અહીંયાં, તે સમયે સિદ્ધાલયમાં. સમય એક. ઊર્ધ્વગમન એનો સ્વભાવ છે. અધોગમન સ્વભાવ નથી, નીચે જવાનો સ્વભાવ નથી. નીચે ઊતરવાનો આત્માનો સ્વભાવ નથી. ઊંચે, ઊંચે, ઊંચે ભાવથી. આની ઊંચાઈની વાત નથી, ભાવની ઊંચાઈ અંદરમાં.

જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો તે તે હવે સવિકલ્પમાં જ્યારે જણાય છે જ્ઞાયક તો એ નિર્વિકલ્પમાં બીજું જણાતું હશે? અરે! સવિકલ્પમાં જ્યાં જાણનાર જણાય તો નિર્વિકલ્પમાં તો પૂછવું શું? તે સ્વરૂપ-પ્રકાશનની (સ્વરૂપને જાણવાની) અવસ્થામાં પણ, દીવાની જેમ, કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી જ્ઞાયક જ છે પાંચ મિનિટ કદાચ વધી જાય તો હું છૂટ લવ છું, પાંચ મિનિટ. આ વિષય થોડો પૂરો કરીએ. શું કહે છે? સ્વરૂપ પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ, દીવાની જેમ દીવાનો દૃષ્ટાંત આપ્યો. દીવો પ્રકાશક અને એની અવસ્થાને પ્રકાશ કહેવાય. એ પ્રકાશ અને પ્રકાશક બેય અનન્ય છે. દીવાને

કર્તા કહેવાય અને એની પ્રકાશની પર્યાય પ્રગટ થઈ એને એનું કર્મ કહેવાય. પણ ભેદ અપેક્ષાએ પ્રકાશની પર્યાયને કર્મ કહેવાય. અભેદની અપેક્ષાએ દીપક કર્તા અને દીપક જ પોતે કર્મ. કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું છે. આહાહા! ઇ લેશું આત્મા ઉપર ઉતારશું ત્યારે. કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી જ્ઞાયક જ છે આત્મા પોતે જાણનાર માટે પોતે કર્તા અને પોતાનો આત્મા જણાયો માટે આત્મા જ કર્મ. પરિણામી આત્મા કર્તા અને પરિણામી આત્મા કર્મ. અપરિણામી તો અકર્તા રહ્યો.

ફરીને, પરિણામે તે કર્તા અને પરિણામ તે કર્મ. એવો શ્લોક છે, ૫૧ નંબરનો શ્લોક છે. કહે છે કે જ્યાં આત્મા સન્મુખ ઉપયોગ ગયો અને આત્મા જાણવામાં અનુભવમાં આવ્યો પ્રત્યક્ષ ત્યાર જે જાણનારો, જાણનારો પરિણામીને જાણેને? ફટસ્થ ન જાણે, પરિણામીને જાણે. જાણનારો માટે પોતે કર્તા અને પોતે જ જણાયો. જાણનાર પણ પોતે અને જણાય પણ પોતે. માટે તે આત્મા જ કર્તા અને આત્મા જ કર્મ.

હવે બીજી વિવિક્ષાએ, બીજાને સમજાવવું હોય ત્યારે આત્મા કર્તા અને જ્ઞાનની પર્યાય એનું કર્મ. એ ભેદ અપેક્ષાનું કથન છે. અનુભવના કાળમાં એ ભેદ રહેતો નથી. માટે પર્યાય એ કર્મ નથી. પરિણામી દ્રવ્ય કર્તા અને પરિણામી આત્મા આખો કર્મ. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય એક સમયમાં જણાઈ જાય. ઉત્પાદવ્યયધ્રુવ યુક્તં સત્ એક સમયમાં જણાય. આહાહા! તમે એકલા પર્યાયથી રહિત કહો છો, પર્યાયથી. અરે..! પર્યાયથી રહિતનું શ્રદ્ધાન થતા પર્યાયથી સહિતનું જ્ઞાન થાય, થાય ને થાય જ. તને કાંઈ ખબર પડતી નથી. આહાહા! ઉત્પાદ-વ્યયથી રહિત, રહિત, રહિત કહેતા હતા. હવે સહિત કહેવા માંડ્યાને, તો અમે કહેતા હતા ત્યાં આવ્યાને. કે તું કહેતા હતા ત્યાં નથી આવ્યા. સાંભળ તો ખરો! અનેક પ્રકારના તર્ક વિતર્કો. આહાહા! ગોથા ખાય, માર્ગ ન મળે તો ઘડીકમાં આમ, ઘડીકમાં આમ, ઘડીકમાં આમ. મગજ ફરી જ જાય એનું. ઘડીકમાં આમ, એની લાઈને ચડે જાય તો એ કરે. બીજી લાઈને ચડે તો (એ કરે). આહાહા! અહીંયા આત્માની લાઈને ચડી જાને. વખત આવ્યો છે.

કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું કર્તા પણ પોતે અને કર્મ પણ પોતે. કર્મ એટલે કાર્ય. રાગ નહિ. અહીં રાગની વાત (નથી). આહાહા! હજી રાગ તને યાદ આવે છે? રાગને યાદ કરીશને તો એ તૈયાર જ છે, આવી જશે ઘરમાં. રાગને યાદ કરવા જેવો નથી. આત્માને યાદ કરને. આહાહા! હું તો જાણનાર છું. મારામાં જ્ઞાન થાય છે. જ્ઞાન વડે આત્મા જણાય છે. પછી આત્મા વડે આત્મા જણાય છે. પછી તો આત્મા જ આત્મા જ છે, બીજું કાંઈ એમાં નથી. આહાહા! કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી જ્ઞાયક જ છે- પોતે જાણનારો જુઓ! આમાં લખ્યું છે. રમણભાઈ છે ને? પોતે જાણનારો માટે પોતે કર્તા અને પોતાને જાણ્યો. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને જાણ્યા? નહિ. રાગને જાણ્યો? નહિ. સમયસાર શાસ્ત્રને દ્રવ્યશ્રુતને જાણ્યું? ના. ઇન્દ્રિયજ્ઞાને જાણ્યું? ના. જ્ઞાનની પર્યાયને જાણ્યું? ના. આહાહા! પોતાને જાણ્યો. પરિણામી દ્રવ્ય કર્તા અને પરિણામી દ્રવ્ય કર્મ. કર્મ એટલે કાર્ય. જણાય તેને કાર્ય કહેવાય અને જાણે તેને કર્તા કહેવાય. જાણે તે કર્તા અને જણાય તે કર્મ. બન્ને એક જ છે. પછી તો કર્તા પણ નથી અને કર્મ પણ નથી, જે છે તે છે.

પોતે કર્તા અને પોતાને જાણ્યો માટે પોતે જ કર્મ. (જેમ દીપક ઘટપટાદિને પ્રકાશિત કરવાની અવસ્થામાંય દીપક છે અને પોતાને -પોતાની જુઓ! પોતાને પોતાની જ્યોતિરૂપ શિખાને-પ્રકાશવાની

અવસ્થામાં પણ દીપક જ છે આહાહા! એ પ્રકાશક તે કર્તા અને ઘડો એનું કર્મ એમ છે નહિ. પ્રકાશક કર્તા અને પ્રકાશની પર્યાય કર્મ એમ પણ નથી. એ પર્યાય પરિણત આખો પદાર્થ કર્તા અને આખો પદાર્થ કર્મ. પ્રકાશવાની અવસ્થામાં પણ દીપક જ છે, અન્ય કંઈ નથી; તેમ જ્ઞાયકનું સમજવું). જ્ઞાયક તો જ્ઞાયક છે. આહાહા! અદ્ભુત ગાથા છઠ્ઠી પૂરી થઈ.

